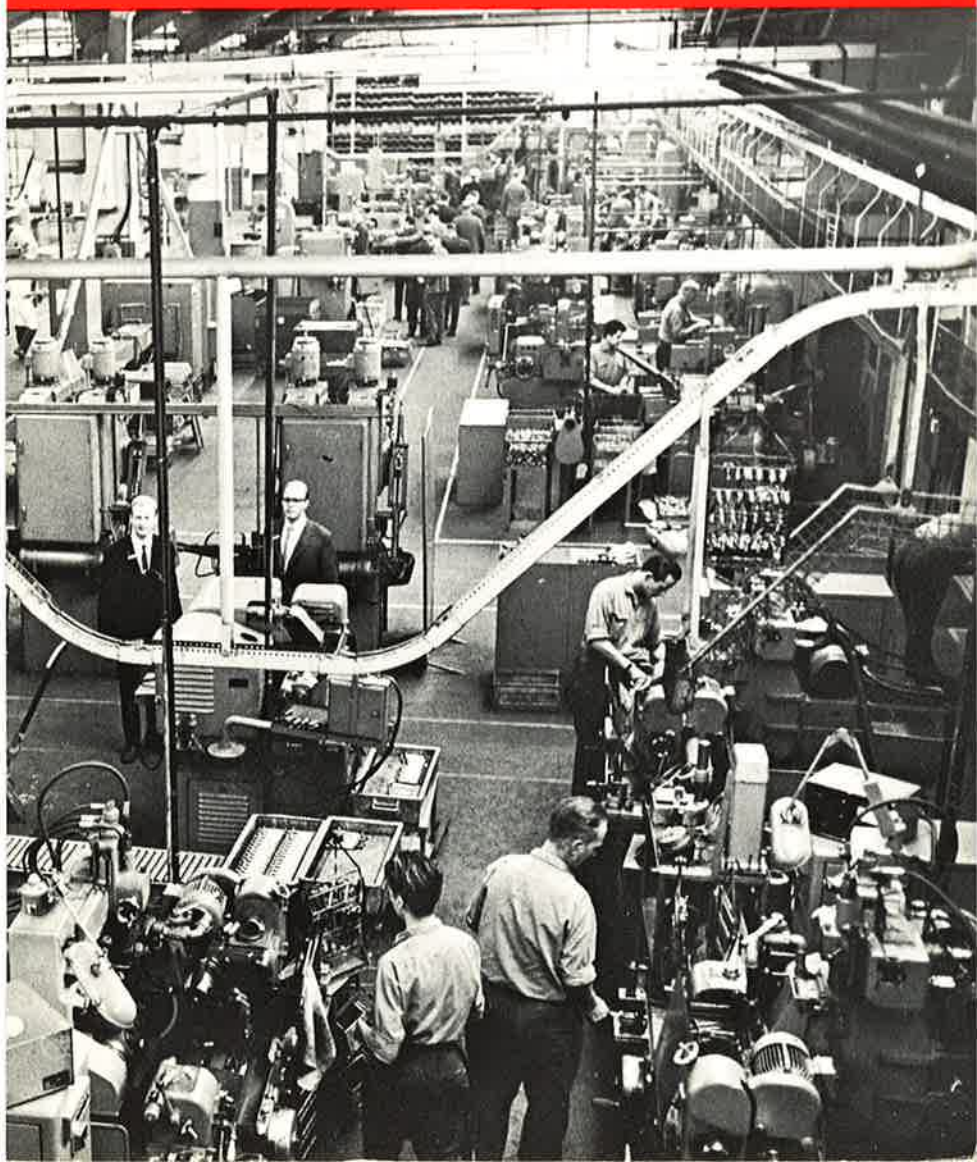

Grænseforeningens årbog 1968

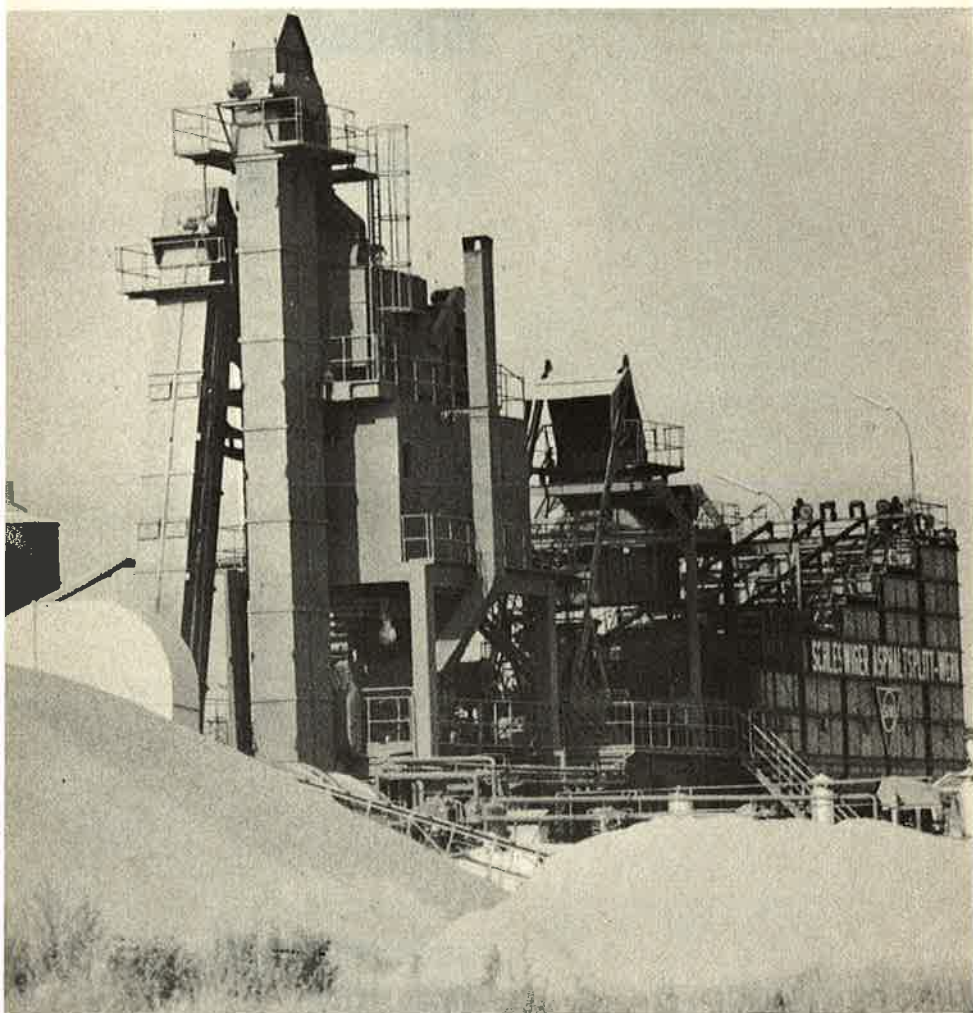
Nordisk i Sydslesvig

**Nordisk
i
Sydslesvig**

**Grænseforeningens
årbog 1968**

Civilingeniør Ove Arkil
oprettede i 1956 Schleswiger
Asphalt-Splitt-Werk G.m.b.H.
i Jagel ved Slesvig by.
Her indviedes i april 1967 en
ny, større asfaltfabrik.
I Sydslesvig har A/S Ove Arkil
desuden en asfaltfabrik på Før

Et brohoved i Fællesmarkedet

FÆLLESMARKEDET. Det europæiske økonomiske Fællesskab (på tysk: EWG = Europäische Wirtschaftsgemeinschaft) har medført, at der i de senere år er blevet føjet et nyt, markant nordisk træk til livet i grænselandet. Sydslesvig er nemlig for et betydeligt antal danske, norske og svenske erhvervsvirksomheder inden for industri, handel, skibsfart, spedition m.v. blevet et *brohoved* i Fællesmarkedet.

Lad det være sagt straks: Det er økonomiske – ikke nationale – grunde, som har ført til etableringen af de danske, endelige de norske og svenske, virksomheder i Sydslesvig. Det er, og må være, nøgterne rentabilitetsberegninger, som bestemmer en virksomheds placering. At det kan betale sig, er nu engang selve forudsætningen for erhvervslivets dispositioner og trivsel.

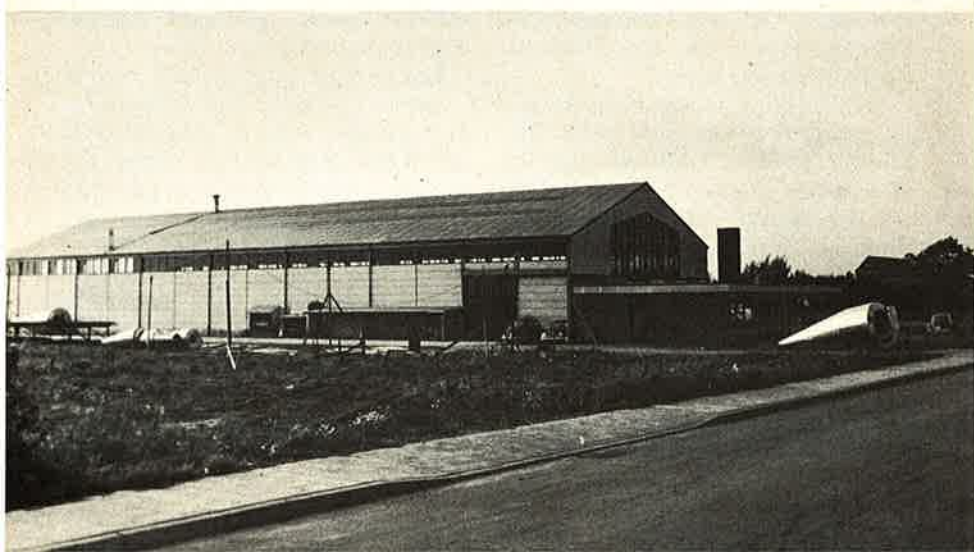
I Sydslesvigs danske befolkningsgruppe er man klar over dette. Det fremgår bl. a. af følgende citat fra »Flensborg Avis« (foråret 1967): »... De danske virksomheder i vor landsdel udgør i deres talrigdom et særkende, og de har skabt varige arbejdspladser for befolkningen og dermed løst afgørende problemer for os alle. Virksomhederne er ikke kommet herved af nationale grunde. Det er ikke nationalitetsspørgsmålet, der på nogen måde har været

med i overvejelserne om disse virksomheders placering, men et rent og skært rentabilitetsspørgsmål. Dog, deres tilstedeværelse kendetegner grænselandets særlige situation.«

Til gengæld er der ingen tvivl om, at tilstedeværelsen af et omfattende og godt udbygget dansk skole- og biblioteksvæsen m.v. – et dansk-nordisk kulturmiljø – i adskillige tilfælde har vejet til ved overvejelserne af virksomhedsplacering i Sydslesvig ... også for andre end danske virksomhedsledere. Et klart udtryk herfor finder man f. eks. i »Norges Utenrikshandel« i en omtale af oprettelsen af Gustav A. Ring A/S's »Ringmaster«-fabrik i Harreslev: »... Den nære forbindelse med Danmark, og at mange i området snakker dansk, var også forhold, man fant gunstig«.

Det er også givet, at det *indirekte* – omend umåleligt – er af værdi for det danske virke i grænselandet med den efterhånden betydelige nordiske erhvervsaktivitet lige syd for Danmarks statsgrænse. Der står så afgjort respekt om det arbejde, de danske, norske og svenske erhvervsforetagender og erhvervsfolk udfolder i en landsdel, som ikke just er forvænt med erhvervsmæssig aktivitet »udefra«, herunder sydfra. Ved sammenligning med Forbundsrepublikken Tyskland iøvrigt er lan-

Øverst: Et af de mest
imponerende fabrikskomplekser
i Harreslev tilhører NOPI,
Nordisk Plaster Industri A/S
Nederst: Elektrogeno-
fabrikken i Harreslev

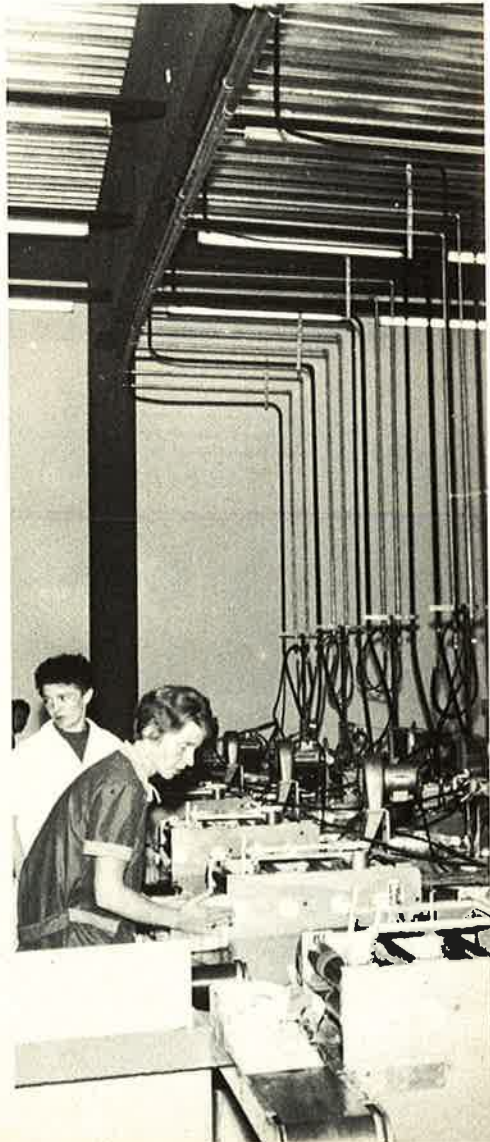

Schur-Packungen i Flensburg -
en filial af A/S Brdr. Schurs
litografiske Etablissement
i Horsens - er et fint eksempel
på rationel produktionsgang

det Slesvig-Holsten på mange områder tilbagestående - eller »underudviklet« for at bruge et moderne udtryk. Eksempelvis var gennemsnittet af industriarbejdere i Forbundsrepublikken pr. 30. marts 1966 142 pr. 1.000 indbyggere, medens det kun var omkring det halve i Slesvig-Holsten, nemlig 73 pr. 1.000 indbyggere. Og i denne forbindelse skal erindres om, at Sydslesvig er adskilligt svagere industrialiseret end Holsten.

Bonn-regeringen betragter og behandler da også Slesvig-Holsten som »Zonenrandgebiet« og har gennem en årrække stillet betydelige pengemidler og andre faciliteter til rådighed, ligesom landsregeringen i Kiel har udfoldet mangfoldige bestræbelser for at få udbygget landsdelen, herunder i forreste række erhvervslivet og da først og fremmest industrien. Sydslesvig betragtes imidlertid fortsat - ikke mindst i tyske erhvervskredse - som en »udmark«.

Så meget mere kærkomment for myndighederne i landet Slesvig-Holsten, såvel Kiel-regeringen som de enkelte kommunalbestyrelser, har da etableringen af nordiske erhvervsvirksomheder været. Enkelte sydslesvigske kommuner - i første række Flensburg og Harreslev - har således gjort en betydelig og mål-

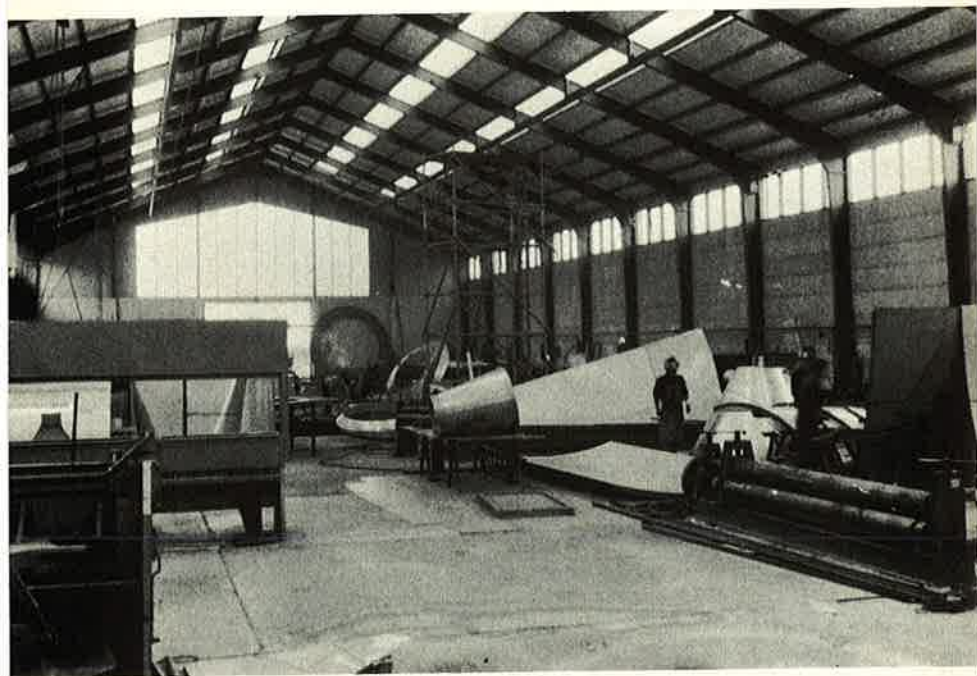
Glyngøre Fiskeindustri
og Limfjordsøsters-
Kompagniet etablerede i 1964
i Harreslev en filialfabrik,
som nu beskæftiger
over 100 medarbejdere

bevidst indsats for at få nordiske virksomheder til at oprette filialer. Og »Der Minister für Wirtschaft und Verkehr« i Kiel har gennem store annoncer i nordiske aviser og fagblade i løbet af det sidste års tid opfordret til allerede nu at være med i Fællesmarkedet... og har i denne sammenhæng naturligvis gjort opmærksom på, at Slesvig-Holsten er det nærmeste og bedste udgangspunkt for EEC.

Kiel-ministeriet fastslår ligeledes i en annonce (i juni 1967), at 121 nordiske virksomheder allerede har etableret sig i Slesvig-Holsten, hvor oprettelsen af filialvirksomhed fremmes af: Vejledning ved udvælgelse af grunde og deres beliggenhed, grundstykker til rimelige priser, langfristede kreditter til lave rentesatser, pålidelige oplysninger om arbejdskraftreserver og boligbyggeri for fagarbejdere.

Det er et stort og svært gods,
man tumler med
hos Elektrogeno i Harreslev

NORDISK I SYDSLESVIG er altså også i erhvervsmæssig henseende blevet en dags realitet.

Allerede i 1956 begyndte etableringen af danske fabrikker i Sydslesvig, endnu inden forhandlingerne om Rom-traktaten var ført til ende – og omkring årsskiftet 1967 fandtes der i Slesvig-Holsten 101 *nordiske virksomheder*. Af produktionsvirksomheder var der 32 *danske fabrikker* med 2.537 beskæftigede

de samt 14 *norske og svenske fabrikker* med 1.175 beskæftigede. Hertil kom 55 danske, norske og svenske handels- og serviceforetagender. Medarbejderantallet i handels- og servicevirksomhederne kendes ikke, men man tager næppe synderlig meget fejl ved at mene, at mere end 4.000 funktionærer og arbejdere – langt den overvejende del tyske statsborgere – er beskæftiget i de nordiske virksomheder.

Med rappe fingre foregår
nedlægningen af fiskekonserves
på Glyngøre-fabrikken
i Harreslev

I det siden årsskiftet 1967 forløb-
ne halvår er således ifølge Kiel-mi-
nisteriets oplysninger yderligere til-
kommet en snes nordiske erhvervs-
virksomheder og dermed skabt end-
nu et antal arbejdspladser.

Årsagen til den forøgede aktivitet
med etablering og forhandlinger om
etablering af danske filialer i Sles-
vig-Holsten kan formentlig findes i,
at det er blevet stadig mere klart,
at det vil tage en rum tid, førend
Danmark eventuelt bliver medlem af
Fællesmarkedet. En tilsvarende ud-
vikling vil formentlig gøre sig gæl-
dende for Norges og Sveriges ved-
kommende.

*En meget væsentlig del af de nor-
diske erhvervsvirksomheder er ble-
vet etableret i Sydslesvig, og da
først og fremmest i Flensborg-Har-
reslev-området. Omkring midten af
1967 fandtes her 71 nordiske virk-
somheder, heraf 29 industriforeta-
gender, 29 handelsforetagender og
13 servicevirksomheder o. lign. Her-
til kommer omkring en halv snes
virksomheder i andre egne af Syd-
slesvig, bl. a. i eller ved Slesvig by
og i Nibøl.*

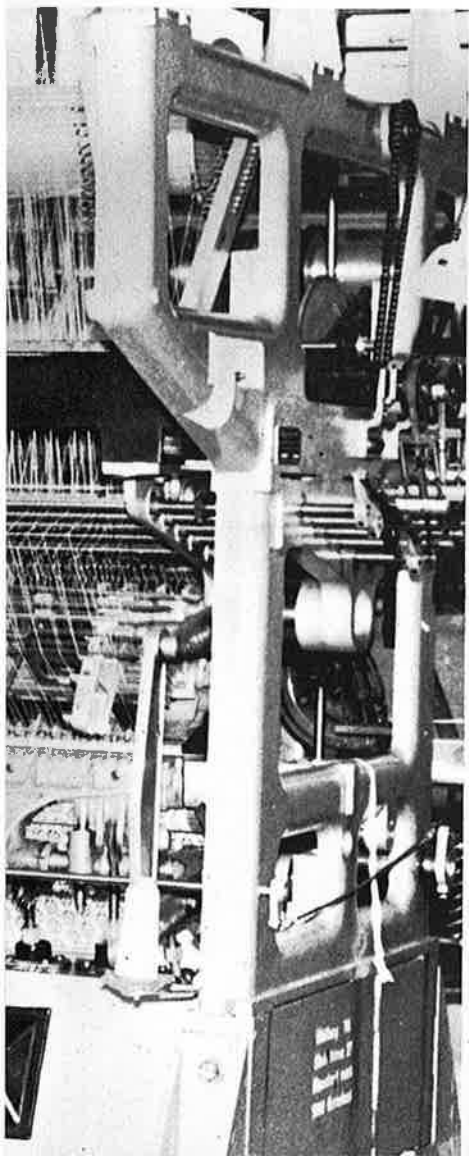
*Nordiske erhvervsvirksomheder
har i relativt stort antal fået en fod
over Fællesmarkedets tærskel – og
initiativet er ikke blot blevet hilst
velkomment, men er også blevet op-
muntret og stimuleret af Forbunds-*

Øverst: Et kig ind i et af de
lyse og velindrettede
fabrikationslokaler
hos den norske filialfabrik
Ringmaster (Gustav A. Ring
A/S) i Harreslev

Nederst: Ringmaster-
komplekset i Harreslev
rummer også en anden norsk
filial-fabrik: Skandinavisk
Elektronikk A/S, som er
underleverandør til Ringmaster

Blonder i kilometervis
fremstilles på komplicerede
hurtigtgående maskiner
hos Hansaspitzen, Hanseatische
Feinwirk i Flensburg

Øverst: Et dansk grossistfirma:
Ankerfedern, N. Anker Laursen
har slået sig ned i idylliske
omgivelser i Unewatt
ved Lyksborg

Nederst: Flensburg-filialen
af Hans Knudsen A/S,
Jern- og Staalforretning,
er en af Sydslesvigs kendte
grossistvirksomheder

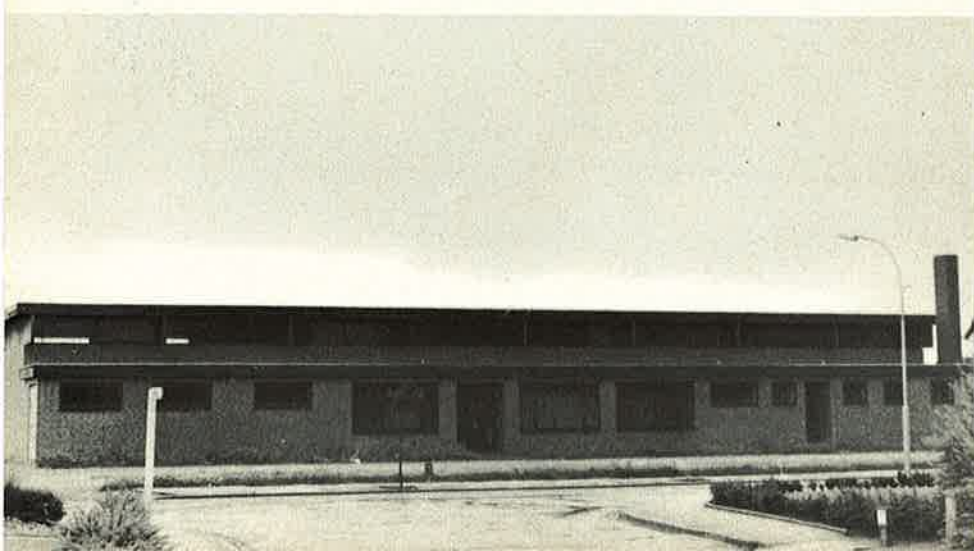
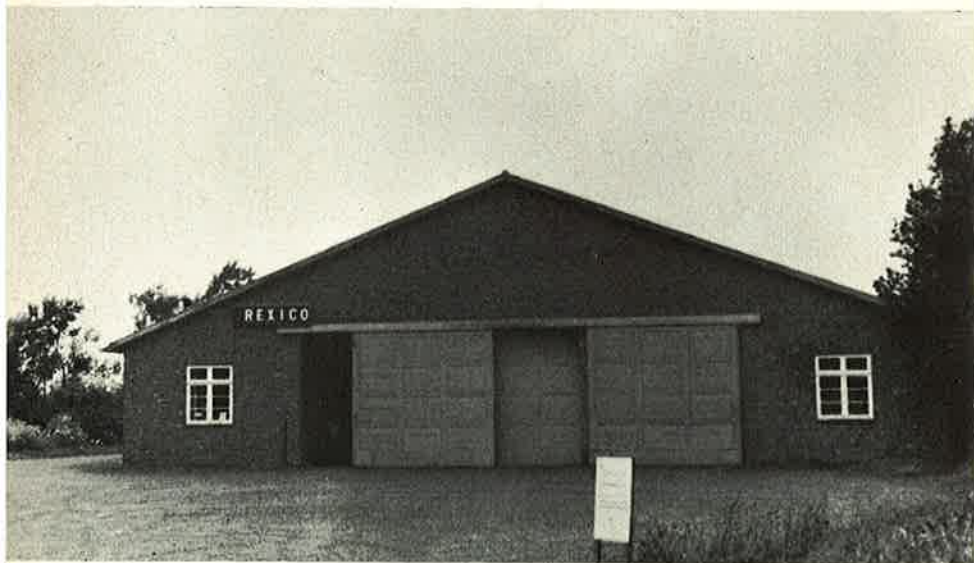

Værksted hos Gafert & Co.
i Tarp

Øverst: I Nibøl har »Rexico«,
Skandinavisk Reklame-Industri,
etableret sig

Nederst: A/S Eti Tuber's fabrik
i Nibøl

republikkens og landsdelens myndigheder. Dette er unægtelig også et bemærkelsesværdigt og glædeligt træk i grænselandets nyere situation og problematik.

Ministerpræsident, dr. *Helmuth Lemke* fremhævede i en tale i landdagen i Kiel i marts 1967, at landsdelen Slesvig var blevet styrket gennem oprettelsen af danske, norske og svenske filialforetagender, og nogenlunde samtidig fremhævede fagforeningslederen, DAG-landsformanden *Fritz Ehlers* i en tale i Flensborg de nordiske virksomheder, som i en vis udstrækning har været med til at dæmme op for »vandringen mod syd«. Interessant at bemærke er det endvidere, at da forbundskansler *Kurt Georg Kiesinger* i foråret 1967 under sin valgkampagneturné besøgte Flensborg, gæstede han een virksomhed: Danfoss-fabrikken i byens udkant.

– Jo, der er fra officiel tysk side i høj grad interesse for det nordiske erhvervsinitiativ i Sydslesvig og forståelse for, hvad dette har betydet, og betyder, for landsdelen og dens befolknings udvikling og trivsel.

»*Scandinavian Design*« har i mange år været et højt estimeret begreb i Forbundsrepublikken. Nu får mange mennesker i Sydslesvig »syn for sagn« – et klart billede af, at nordisk produktion, også når det gælder al-

mindeligt fabriksarbejde, betyder kvalitet... at erhvervslivet i de små demokratiske lande i Norden står for noget af værdi og er konkurrencedygtigt i stormarkedet. Der er skabt respekt om resultaterne af den nordiske indsats på erhvervslivets felter. Indsatsen tegner sig håndfast rundt om i Sydslesvig, og visse industrikvarterer præges stærkt heraf – ja, i Harreslev er der simpelthen tale om en dominerende position.

En rundtur i Flensborgs industrikvarterer og i Harreslev – hvor danske, norske og svenske fabriksvirksomheder ligger tæt – kan ikke undgå at imponere. Og det er ubestrideligt, at det første storslåede indtryk, man får kort efter at have passeret den dansk-tyske grænse ved Krusaa, er *Danfoss*-fabrikken med dens omkring 1.100 arbejdere og funktionærer – Flensborgs næststørste industrivirksomhed efter skibsværftet.

Det tæller unægteligt til, at der med virksomhederne nordfra er skabt en række gode arbejdspladser i en periode, hvor der var og er en ikke helt ubetydelig arbejdsløshed i Sydslesvig, som også i disse år bl. a. mærker en større afvandring fra landbruget. Forretningsfører, dr. *H. Peters* fra »Industrie- und Handelskammer zu Flensburg«

Fremstilling af elementer
til staldventilationsanlæg -
på Paul B. Jensen's fabrik
i Bilskov

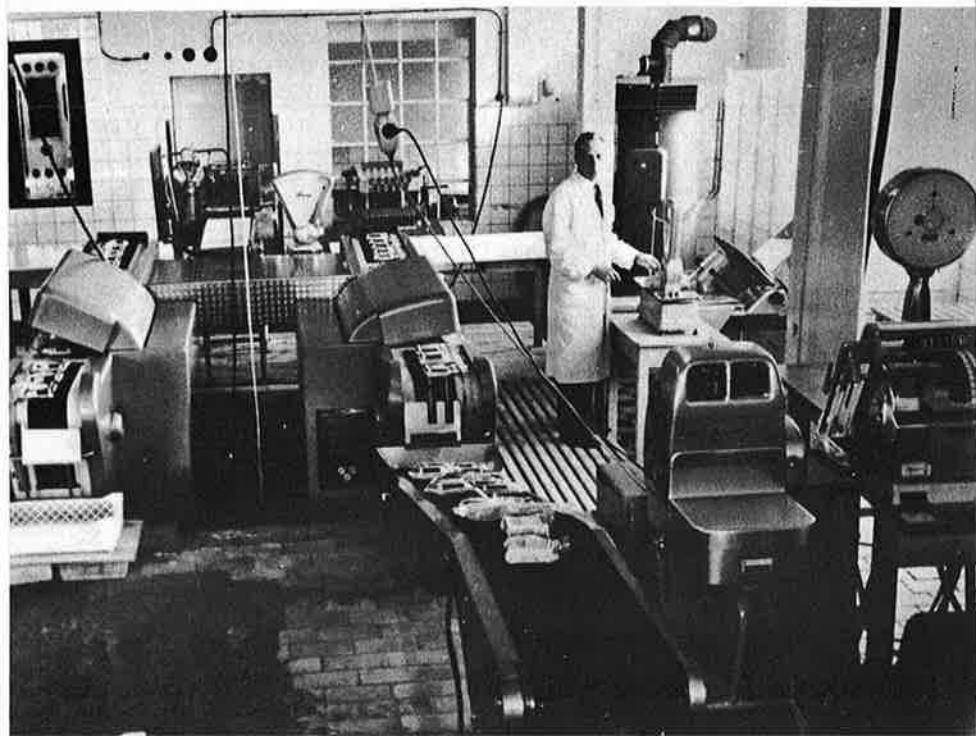
har således oplyst, at omkring hver fjerde arbejder i Flensborg er ansat i en dansk filialfabrik!

Ønsket om at få foden inden for Fællesmarkedet har utvivlsomt for så at sige alle de nordiske erhvervs-virksomheder været *det afgørende* motiv for etableringen af filialer i Sydslesvig.

Toldmuren omkring Fællesmarkedet – den fælles, ydre toldtarif – er jo gennemgående af betragtelig høj-

de, og jo stærkere nedbrydningen af toldskrankerne mellem DE SEKS foregår (pr. 1. juli 1967 var der i almindelighed kun 15 pct. tilbage af den oprindelige told), desto kraftigere virker diskrimineringen over for importen fra de uden for Fællesmarkedet stående lande.

Men også andet end told hæmmer afsætningen fra de nordiske lande til Fællesmarkedet, som ifølge sin natur på stadig flere områder fa-

Det er virkelige delikatesser,
som fremstilles
hos »Premier-Delikatessen«
i Vandrup

voriserer produkter, omsætning m. v. fra medlemslandene.

Ved at skabe filialer f. eks. i Sydslesvig får de pågældende danske, norske og svenske fabrikker imidlertid adgang til på lige fod med tyske fabrikker og i det hele taget industrierne hos DE SEKS at deltage i konkurrencen inden for Fællesmarkedets store og købedygtige område.

I forbindelse med oprettelsen af den norske »Ringmaster«-fabrik blev der ikke fra ledelsens side lagt skjul på, at man i første omgang var draget til et Fællesmarkeds-land for at spare told. Den effektive told på samtaleanlæg beløber sig nemlig til 14 pct. Da en femtedel af de norske »Triphone«-samtaleanlæg afsættes på det vesttyske marked, var det naturligvis også af værdi med hurtig leverance og service.

Et andet eksempel på toldens højde: Brdr. Sandgaards Kunstforlag – som sammen med Helarco har etableret sig i Flensborg – må ved eksport fra Danmark betale en told på 17,6 pct. Når hertil lægges omsætningsafgift, speditiionsudgifter m. v., er der selvsagt tale om en alvorlig belastning. Den slipper man for ved produktion i Sydslesvig.

Eksempler på 25 pct.s told og endda højere toldsatser kunne yderligere fremdrages. Men lad dette være nok.

»Premier-Delikatessen«,
Jessen & Co. har i Vandrup
en betydelig og efterspurgt
fremstilling af røget laks m. v.

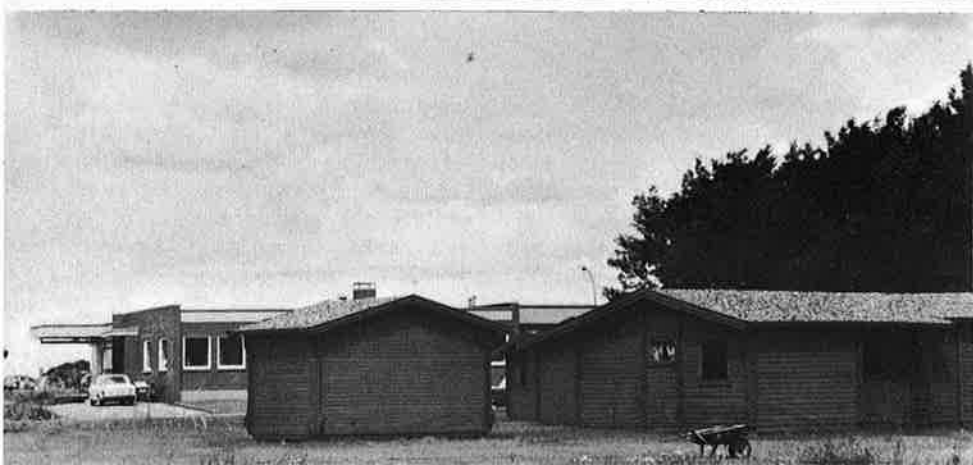
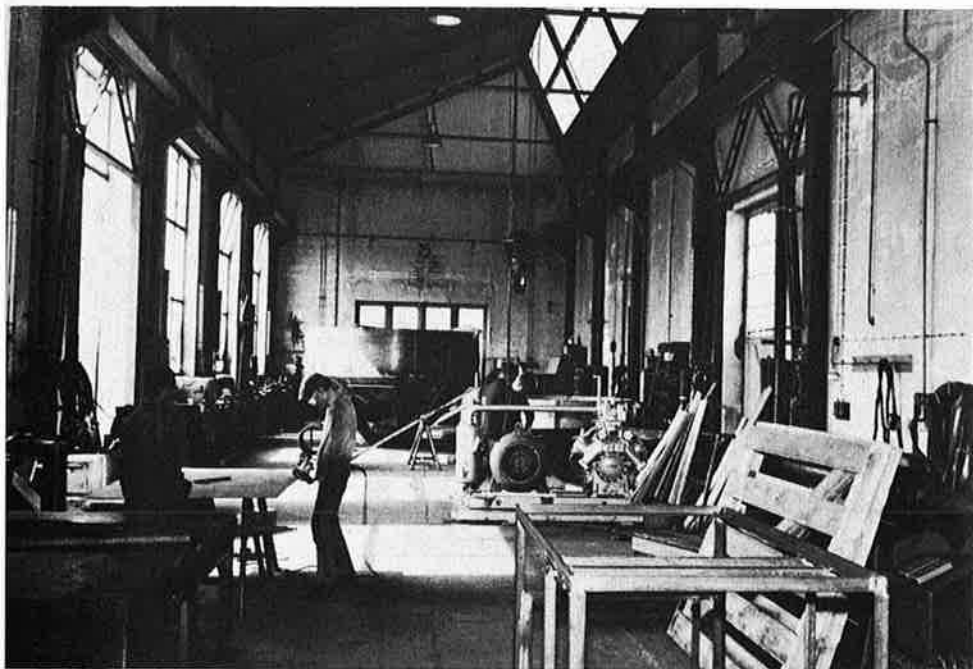

Blandt forhold, som vel ikke har været afgørende ved placeringen af filialer i Sydslesvig – men som selvsagt er af betydning – kan nævnes *den centrale beliggenhed* nær ved den dansk-tyske grænse, ved en af de store nord-sydgående transportveje: E 3, som forbinder bl. a. København–Odense–Hamburg, og

i nærheden af den projekterede motorvej gennem Jylland til Hamburg. Når etableringerne fortrinsvis har fundet sted i Flensborg–Harreslev, skyldes det også, at man her er tæt ved jernbane, havn og flyveplads. Kort sagt, her er *gode trafikfaciliteter*.

Øverst: Fra en af værkedehallerne hos Sabroe i Flensborg

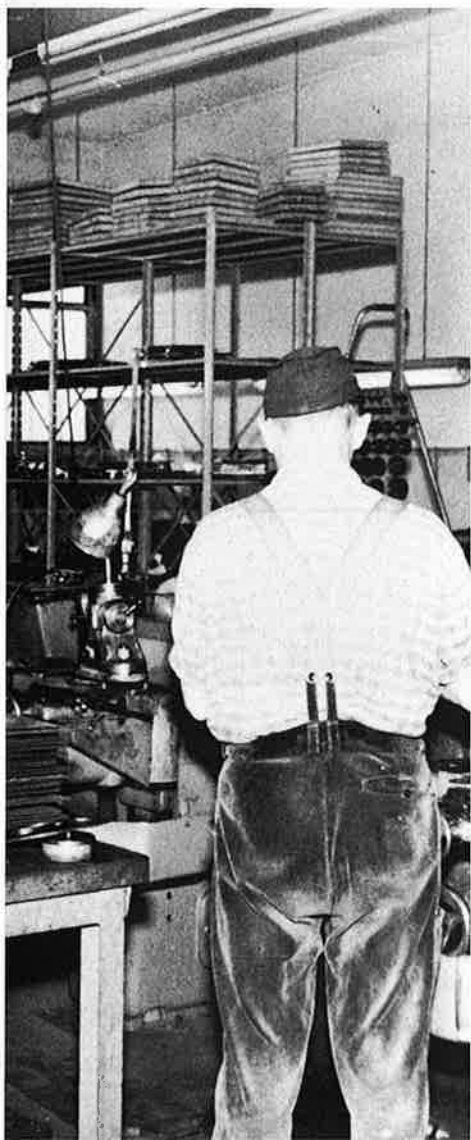
Nederst: I Harreslev demonstrerer A/S V. Jeppesens Savværk hensigtsmæssigt indrettede sommer- og fritidshuse

For danske virksomheder er det naturligvis ligeledes af betydning, at der ikke er tale om nogen større »udenlandsrejse«, når direktion m. fl. skal besøge filialen lige syd for grænsen. Forøvrigt er der adskillige chefer, funktionærer og arbejdere, som har deres hjem umiddelbart nord for grænsen – selv om den overvejende del af medarbejderne, som tidligere nævnt, er tyske stats-

borgere. Og i den forbindelse skal det understreges, at der ikke tages hensyn til, om medarbejderne hører til den danske eller tyske befolkningsgruppe i grænselandet. En ledende skikkelse i det danske organisationsarbejde i Sydslesvig udtrykte det, nærmest med resignation i stemmen, over for forfatteren således: »Nej, det giver såmænd ingen præference at tilhøre Sydsles-

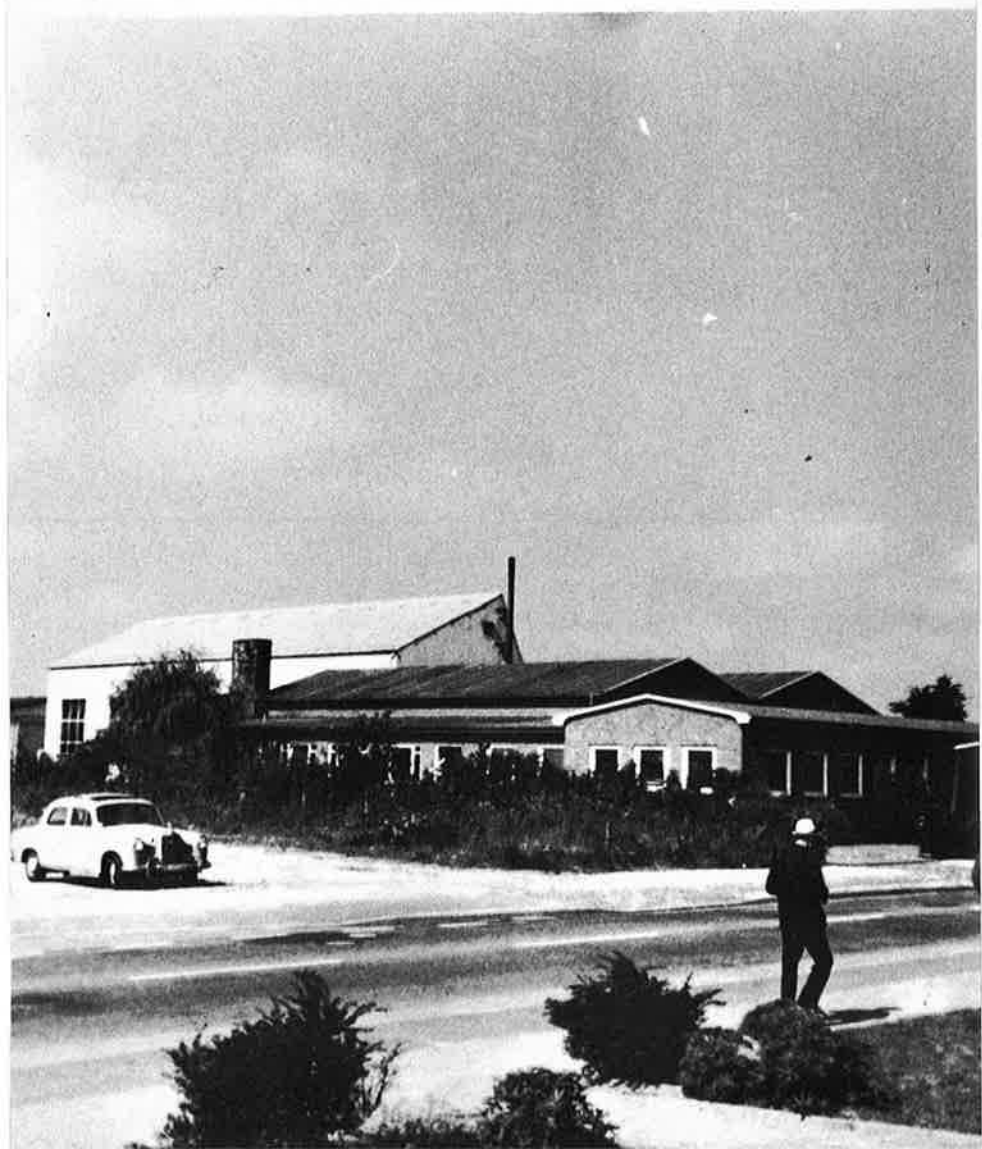

vigsk Forening ved ansættelse på en af de danske virksomheder her-nede«.

Uden værdi at kunne tale dansk og have kendskab til danske forhold er det imidlertid ikke... sagt som en mere generel bemærkning. Det fremgår bl. a. deraf, at mange forretningsfolk i Flensborg og andre byer med stort turistbesøg fra Danmark forlængst har indset betydningen af at have dansktalende personale! Og det fås nu bedst blandt tidligere elever fra Duborg-skolen og andre danske skoler. Der er ikke længere noget »deklasserende« i at tale dansk og at være dansk. Det nordiske erhvervsinitiativ i Sydslesvig har, i det mindste indirekte, en del af æren herfor!

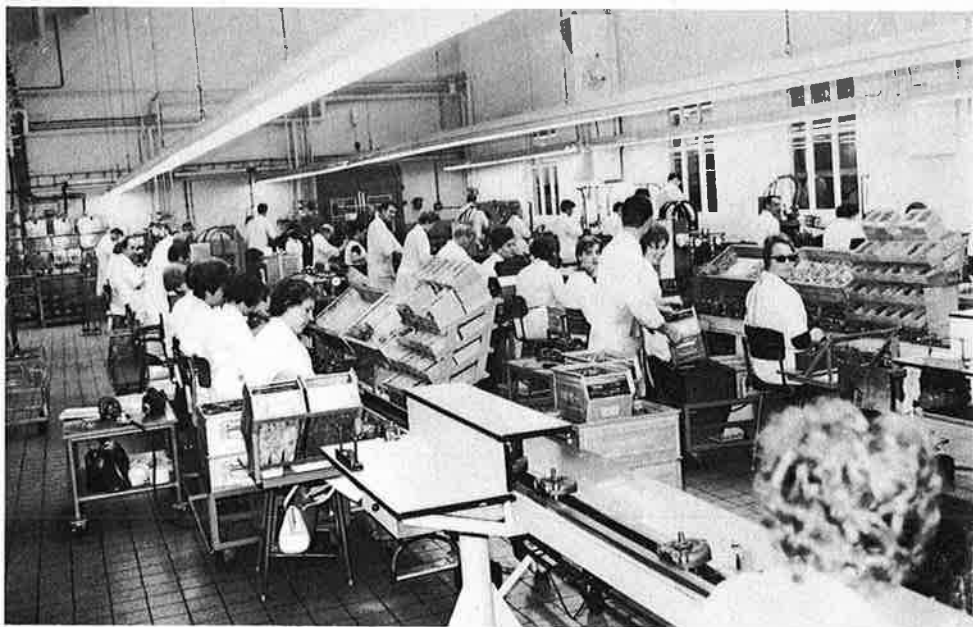
Blandt de *fordele, der tilbydes virksomheder* – også nordiske – som påtænker at etablere sig i Slesvig-Holsten (der, som tidligere nævnt, hører til »Zonenrandgebiete«, hvis erhvervsliv forbundsmyndighederne giver særlig gunstige vilkår), kan bl. a. nævnes *15-årige lån* for halvdelen af investeringskapitalen til 3½ pct. rente. I hvor stort et omfang, dette tilbud er blevet udnyttet, er vanskeligt at vurdere. Derimod synes *skattelemplerne*, herunder de specielle afskrivningsregler for ny-investeringer, at være blevet stærkt værdsat.

Allerede i 1957 etablerede
Århus-virksomheden:
A/S Thomas Ths. Sabroe & Co.
en filial i Flensborg,
ved Sporskifte - nu en fabrik
af anseligt format

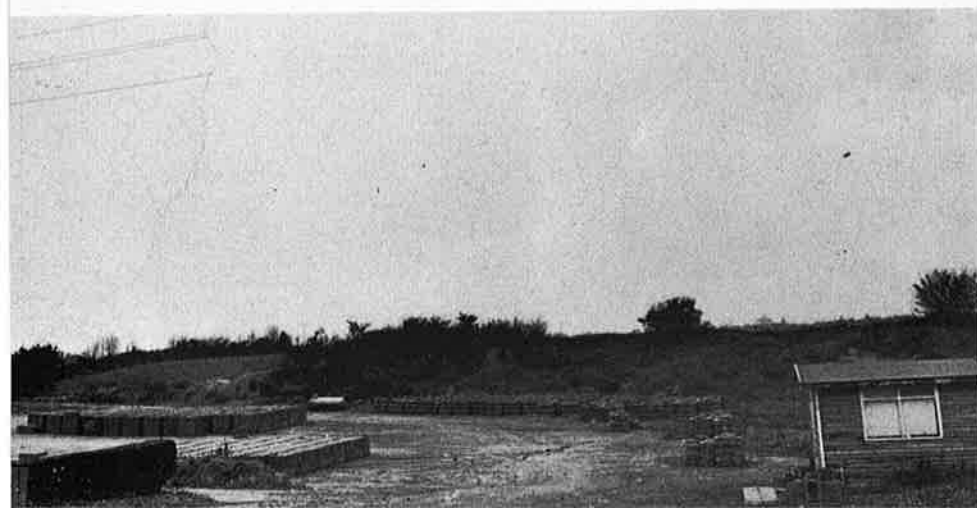

Øverst: Ved samlebandene
i Danfoss-fabrikken,
der er Flensborgs næststørste
erhvervsvirksomhed

Nederst: Bläthon Steinwerk
G.m.b.H. ved Slesvig by

Den svenske GOMEX-
værktøjsfabrik i Harreslev
er filial af en stor Kalmar-
virksomhed

I Flensborg har A/S Brdr.
Schurs litografiske
Etablissement i Horsens ladet
opføre en ny, stor fabrik

Det kan også fremdrages, at der med det formål at stimulere interessen for etablering stilles *industri-grunde* til rådighed til meget gunstige priser. I det hele taget er der fra adskillige sydslesvigske kommuners side udfoldet store bestræbelser for at trække arbejdspladser – og dermed naturligvis også skatteobjekter – til sig. Mellem nogle kommuner synes der ligefrem at være konkurrence om at tiltrække sig nye virksomheder – et forhold, vi jo også kender i Danmark.

En fordel, der også reklameres med, er et *ret betydeligt udbud af arbejdskraft*, omend der fortrinsvis er tale om ufaglærte mænd og kvinder. I den forbindelse kan der være grund til at fremhæve, at den lokale arbejdskraft i almindelighed er lærevillig og stabil. Imidlertid har det på en og anden fabrik knebet med at komme helt på højde med produktiviteten på tilsvarende virksomheder i Danmark. Dette menes dog stort set kompenseret gennem forskellen i *lønniveauet*, som skal ligge noget under det danske. Regner man rigtigt efter, synes der imidlertid kun at være en beskednen forskel mellem lønniveauet i Danmark og i Sydslesvig. En sammenligning er dog vanskelig, fordi der i den tyske løn indgår en række sociale tillæg, som ikke findes i det danske lønsystem.

PREFA i Harreslev fremstiller
færdighuse, som har fundet
betydelig afsætning

Og eet er givet – alle særlige tilbud til trods: Det afgørende motiv for placering af nordiske erhvervsforetagender i Sydslesvig er ønsket om at få en fod inden for i Fællesmarkedet!

Det ville føre alt for vidt med en systematisk gennemgang af de nordiske virksomheder i Sydslesvig, og hvad den enkelte virksomhed beskæftiger sig med. Og denne årbog

skal jo ikke fremstå som en erhvervsøkonomisk håndbog i virksomhedsetablering i Fællesmarkedet, endsige en langstrakt opremsning af firmanavne. Iøvrigt bør det fastholdes, at det ikke er alle firmanavne, der dækker over større erhvervsmæssig aktivitet. I visse tilfælde er der faktisk kun tale om noget i retning af en postadresse – som led i overvejelserne om en

Jensen & Kirkegaard var blandt de første danske grossist-virksomheder, som etablerede filial i Sydslesvig (i Handewitt-Langberg)

eventuel senere placering af en filial hos DE SEKS.

Under alle omstændigheder er det dog en omfattende aktivitet, som i dag udfoldes af nordiske erhvervsforetagender i Sydslesvig. Pladsen tillader kun, at der peges på enkelte, mere karakteristiske, af disse virksomheder.

Danfoss-fabrikken – eller som det egentlige navn lyder: *Danfoss Autom. Schalt- und Regelapparate G.m.b.H.* – er tidligere omtalt. Hertil skal blot føjes, at Danfoss-filialen var den første danske produktionsvirksomhed, som oprettedes i Sydslesvig, idet den grundlagdes i 1956 og i starten havde 75 medarbejdere.

I Flensborg findes ligeledes af markante danske virksomheder bl. a.: *Dansk Termoplastisk Industri G.m.b.H.* (også etableret i 1956), *Sabroe Kältetechnik G.m.b.H.* (1957), *Scanlace-virksomhederne*: *Hanseatische Feinwerk G.m.b.H.* (»Hansaspitzen«) og *Asani Textil G.m.b.H.*, samt *STORNO Electronic G.m.b.H.* – og her har *Schur-Packungen G.m.b.H.* i sommeren 1967 rejst en stor fabrik som afløser for en for fem år siden i Stenbjergkirke opført filialfabrik.

I Harreslev findes ved siden af de mange danske virksomheder et kraftigt norsk og svensk islæt: den svenske *Gomex Werkzeug Aktien-*

gesellschaft, den tidligere nævnte norske »Ringmaster«-fabrik og et par andre norske virksomheder: *Skandinavisk Elektronikk A/S* samt *Godtfred Heesch Elektronikk Kommanditgesellschaft*. En svensk virksomhed: *Hoby Technische Artikel G.m.b.H.* møder man ligeledes i Kobbermølle, der hører til Harreslev kommune. I Kobbermølle finder man også *DAPA G.m.b.H.* (filial af *A/S Dansk Påhængsvogn-Fabrik*).

Af større danske Harreslev-virksomheder kan nævnes: *Glyngøre Fiskeindustri*, *Elektrogeno* og *NOPI (Nordische Pflaster Industrie)*.

I Bilskov findes *Paul B. Jensen's* virksomhed: *Stallentlüftungs-Fabrikation* og lige nord for Slesvig by *Bläthorn Steinwerk G.m.b.H.* og i Jagel, syd for Slesvig by, ingeniør *Ove Arkil's* to foretagender: *Schleswiger Asphalt-Splitt-Werk G.m.b.H.* og *Ove Arkil's Asfaltfabrikker*.

Hansaspitzen, Hanseatische
Feinwerk i Flensburg er en stor
filial af Scanlace, Skandinavisk
Blondeindustri i Viborg,
som hører til Asani-koncernen

Øvre i den vestlige del af Sydslesvig findes også et par danske industrivirksomheder: *Eti-Tuber A/S* og *Skandinavisk Reklame-Industri* i Nibøl.

Endnu flere nordiske virksomheder burde vel være nævnt. Men alene de her nævnte vil formentlig være tilstrækkelige til belysning af emnet: nordisk erhvervsinitiativ i grænselandet. Dog bør hertil føjes, at der rundt om i Sydslesvig – men

først og fremmest i Flensburg – findes adskillige, velrenommerede danske handels- og serviceforetagender, heriblandt nogle betydelige ekspeditionsfirmaer. Selv om disse handels- og serviceforetagender selvsagt ikke kan fremvise beskæftigelsestal som industrivirksomhederne under eet, er de dog i vid udstrækning med til at tegne dagens billede af

NORDISK I SYDSLESVIG.

Øverst: Storno - kontinentets største producent af radio-telefoner - har indrettet filialfabrik i Flensborg i gamle flygtningebaracker. Planer til en egentlig fabriksbygning er udarbejdet

Nederst: Vejvisertavlen ved industriområdet i Harreslev giver et glimt af den betydelige nordiske erhvervsaktivitet, som udfoldes i Sydslesvig

Midten: I Kobbermølle findes en filial af DAPA (A/S Dansk Paahængsvogn-Fabrik, Aabenraa)

Nederst: SIKKA, Ankjær Andreasen i Bilskov fremstiller og forhandler dansk kunsthåndværk, have-møbler, lamper m. v.

Et landbrugsvindue mod syd

Denne overskrift eller noget lignende kunne ses i ikke så få dag- og ugeblade omkring den 22. maj 1964. Også dansk og tysk fjernsyn viste glimt fra »Røhsminde« på denne tid, så mange både nord og syd for grænsen blev herigennem bekendt med denne sydslesvigske gårds eksistens, og bekendt med at gården fremover skulle tjene et formål af interesse for dansk landbrug. De mange foreninger og enkeltpersoner, der har besøgt »Røhsminde« i årene siden, har vel medvirket til yderligere udbredelse af kendskabet til gården og formålet med den.

Tiltrods herfor er det dog kun et mindretal, selv blandt dem, der med interesse prøver at følge med i, hvad der sker i grænselandet, der har haft mulighed for at følge udviklingen af det, der blev startet ved den officielle indvielse af »Røhsminde« i maj 1964. Ja, mange vil sikkert i dag spørge: hvad blev den egentlig indviet til? og endnu flere vil vel have interesse i at høre, om formålet er nået, eller hvordan der arbejdes for at nå det.

Lad os begynde med en kort redegørelse for det, der er gået forud. Gården »Røhsminde« i Jaruplund er en gammel slægtsgård, og har navn efter slægten Røh, en slægt, der har levet i Sydslesvig gennem århundreder. Gårdens nuværende ejer,

Meta Røh, blev født 1891 og var kun 8 år gammel, da hendes far døde. Jørgen Søgaard blev antaget som bestyrer og i 1902 gift med Meta Røhs mor. Det under hans ledelse dygtigt drevne landbrug blev respekteret fra både dansk og tysk side. Han havde været på højskole og landbrugsskole i Danmark og havde derfor let ved at følge med i udviklingen i dansk landbrug, og han var rask til at tage det nye, der kom frem, i brug på »Røhsminde«. Gården blev derfor allerede dengang kendt som et sted, hvor der var noget at lære. Som formand for Landboforeningen for Flensborg og Omegn fra 1920 til sin død 1944 var han desuden i høj grad med til at holde dette faglige danske arbejde i gang i de vanskelige år mellem de to krigene, og »Røhsminde« blev helt selvfølgelig anset som noget centralt i dette arbejde.

Efter Jørgen Søgaards død sad Meta Røh alene tilbage – moderen var død allerede i 1931 – med ansvaret for gårdens drift. Hun gjorde det med en fasthed og kyndighed, som måtte aftvinge respekt, og havde endda tid og kræfter til levende at tage del i det danske arbejde i landsdelen. Da de tyske myndigheder afslog at give byggetilladelse til en dansk højskole ved Sankelmark, blev der på »Røhsminde«

Øverst: »Røhsminde«s idylliske
hovedbygning

Nederst: Jerseytyr på
»Røhsminde«

stillet det nødvendige areal til rådhed, og der kan nævnes mange andre eksempler på, at man ikke forgæves gik til Meta Røh om hjælp.

Efterhånden som Meta Røh blev ældre, blev spørgsmålet om »Røhsminde«s fremtid mere og mere aktuelt for hende. Der var ingen arvinger at give gården videre til, men der var traditioner, som skulle føres videre; først og fremmest skulle »Røhsminde« forblive på danske hænder. Den centrale stilling indenfor det danske landboforeningsarbejde, som gården havde haft, ønskede hun fortsat, ja, de, der kender Meta Røh, vil vide, at der var meget af gammel dansk slesvigsk bondekultur, hun gerne ønskede fortsat skulle være at finde på »Røhsminde«.

Resultatet af Meta Røhs overvejelser blev et testamente, der indsatte Grænseforeningen som hendes arving. Dermed var gården sikret en dansk fremtid. De øvrige ønsker blev begrænset til at »Røhsminde« skulle tjene som uddannelsessted for unge landmænd, og at den iøvrigt skulle give mulighed for, at der her kunne gennemføres forsøg, demonstrationer o.l. til gavn for landbruget i almindelighed.

Da Meta Røh ønskede at Grænseforeningen allerede fra 1. juli 1959 og ikke først efter hendes død

»Røhsminde«s bestyrer
Karl Riis-Olsen og hans familie
indtager måltiderne sammen
med personalet –
ligesom på landbrugs-
ejendomme hjemme i Danmark

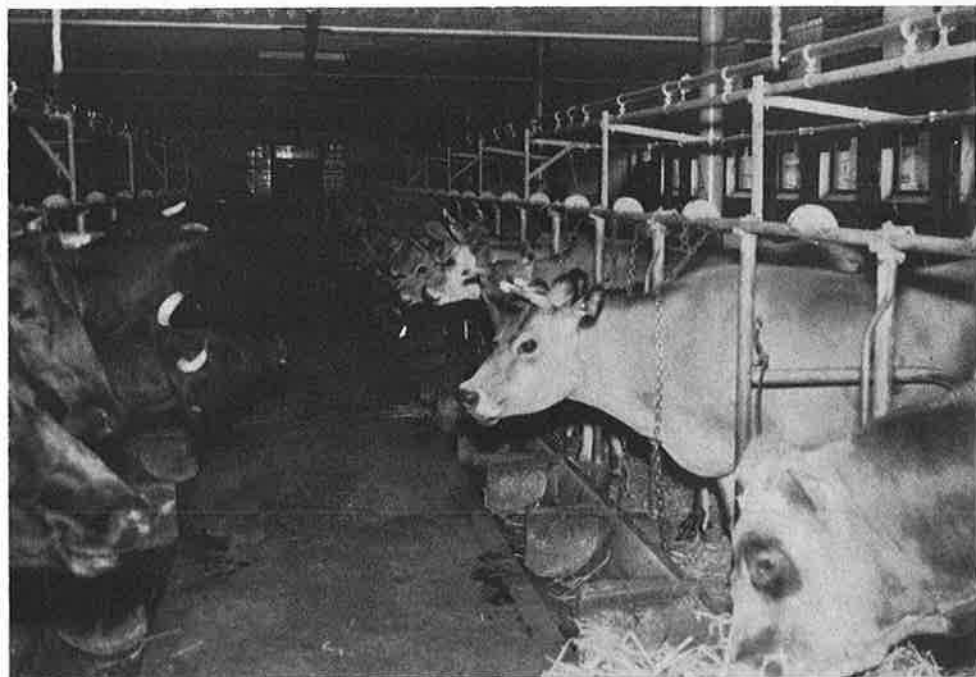

skulle overtage ansvaret for gårdens drift, forsøgte man at få tilladelse til at overtage gården på livrentebetingelser. Fra myndighederne fik man imidlertid meddelelse om, at dette ville blive betragtet som salg, og da der ikke kunne opnåes garanti for, at de gældende bestemmelser om statens forkøbsret ikke ville blive taget i anvendelse, blev resultatet, at der ansattes en bestyrer på gården og Grænseforeningens Landbrugsudvalg med nu afdøde gdr. Jacob Friis, Hauge, som formand, førte det nødvendige tilsyn, mens Meta Røh fortsat udadtil måtte være ansvarlig.

Man blev ret hurtig klar over, at skulle »Røhsminde« få den betydning, som Meta Røh ønskede, og som Grænseforeningen også var interesseret i, måtte der ske mere.

Man blev ret hurtig klar over, at skulle »Røhsminde« få den betydning, som Meta Røh ønskede, og som Grænseforeningen også var interesseret i, måtte der ske mere.

»Røhsminde«s stald rummer
en fin bestand af røde danske
køer og jerseykvæg

I årene forud havde dansk landbrug oprettet såkaldte udstillingslandbrug i lande, hvor man mente, det kunne støtte samhandelen med det pågældende land. Det måtte være forsvarligt at anvende midler til noget lignende her syd for grænsen. Jerseykvæget havde en meget ringe udbredelse i Tyskland, men der var en voksende interesse for denne race. Det røde danske mal-

kekvæg var af en anden type end de røde racer syd for grænsen, så også her havde dansk landbrug noget at tilbyde. Hvis der endnu var brug for heste i landbruget, måtte det antagelig blive typer som den i Danmark ret udbredte Fjordhest. Dertil kom den meget store interesse, der efterhånden fandtes blandt landmændene i Tyskland, for danske landbrugsmaskiner, staldindret-

ninger m. m. På »Røhsminde« var der mulighed for at samle og vise noget af det bedste på disse områder.

Initiativtageren til gennemførelsen af denne tanke var gdr. Jørgen Gram, Gabøl, som var formand for »Danske Landbrugeres Eksportorganisation« (Danhors). Der nedsattes et Røhsminde-udvalg, som kom til at bestå af tre mand fra Grænseforeningen

og tre fra Danhors. Anders Hørlyck, Skodborg, blev udvalgets formand og propr. Ole Olesen, Agernæs, som efter Jørgen Grams død blev formand for Danhors, blev næstformand for udvalget. »Røhsminde«s avlsbygninger var nyopførte efter brand som følge af nedkastning af brandbomber under krigen, men selv om bygningerne således ikke var gamle, var de dog ikke rumme-

Frøken Meta Røh, som har
skænket den gamle slægtsgård
i Jaruplund til
Grænseforeningen

lige nok til det formål, de nu skulle bruges til. Bygningskonsulent Aage Beldringe, Kolding, fik til opgave at planlægge det nødvendige byggeri, og udvalget fik bevilget det nødvendige beløb hertil af de penge, der ved landbrugsforliget 1961 blev sat til side til eksportfremmende foranstaltninger.

I foråret 1964 var bygningerne færdige. En ny, moderne indrettet stald med plads til 60 køer plus opdræt. Den gamle kostald ombygget til svinestald og hestestalden indrettet til salgsstald. Her var det tanken, at der til stadighed skulle stå 18-20 kvier som tilbud til interesserede købere. Danhors havde sørget for indkøbet af besætningen til gården, halvt Jersey og halvt Rød dansk Malkerace.

Indvielsen fandt som nævnt sted den 22. maj 1964 – med mange gæster, hovedsagelig repræsentanter for dansk og tysk landbrug.

Gdr. Chr. Speggers, formand for »Landbrugets Afsætningsudvalg«, bød velkommen og udtalte: »Med gården »Røhsminde« tænker vi os at kunne tjene en række formål. Ved at drive gården som mønsterlandbrug kan unge landmænd her få et indblik i både gamle og nye problemer, som knytter sig til at drive landbrug i dag.

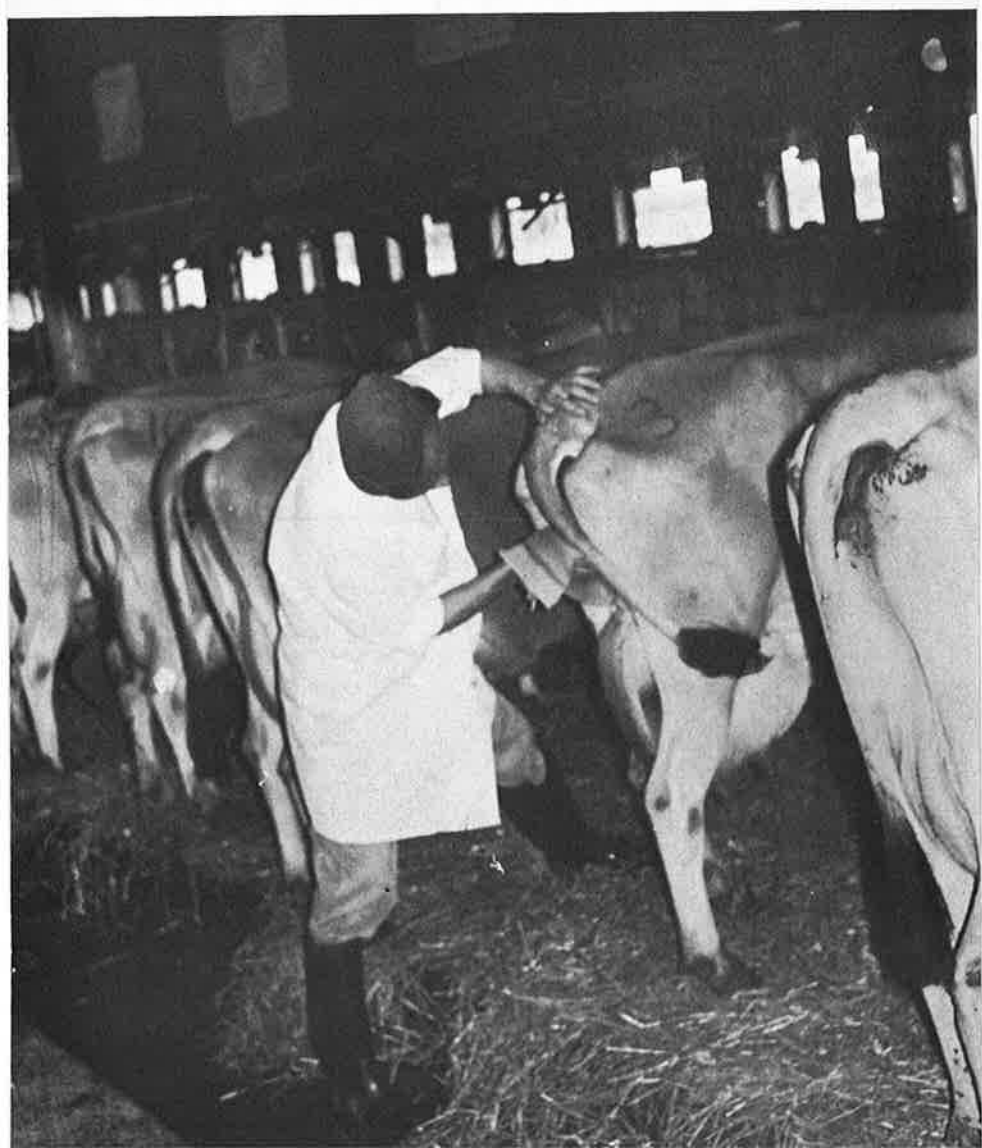
Gården er tænkt som et udstil-

lingsvindue for nogle af de landbrugsprodukter, – og herunder ikke mindst avlsdyr – som landbruget i Danmark regner med at kunne tilbyde en kundekreds i Tyskland. Vi regner også med, at danske fabrikker af landbrugsmaskiner her vil vise deres nyeste frembringelser indenfor det landbrugstekniske område.

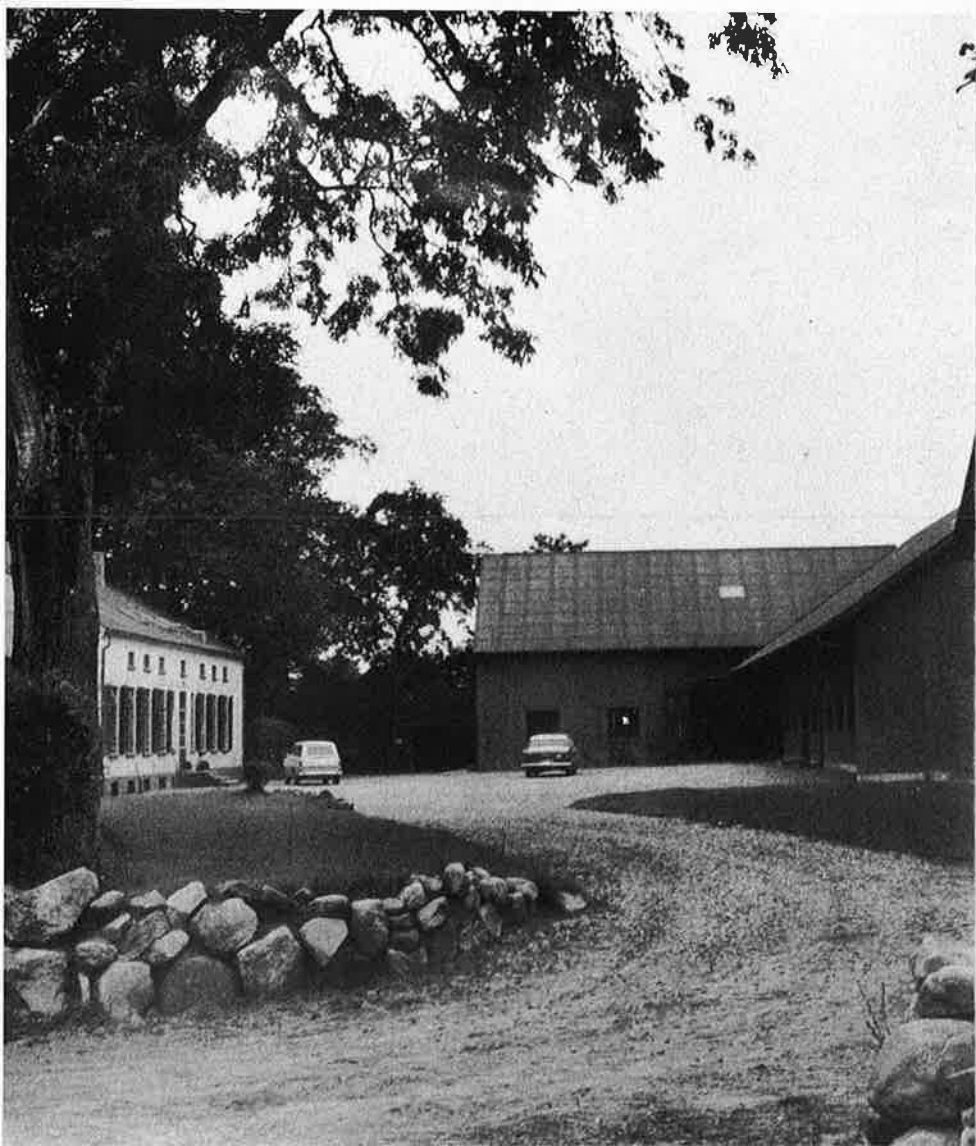
Vi har endvidere stadig for øje, at vi befinder os i et land med et højt udviklet landbrug og med et landbrug i stærk udvikling, og derfor er vi sikker på, at der over »Røhsminde« vil blive formidlet erfaringer nordpå til det danske landbrug.

Dansk landbrug er fra Albrecht Thaers og Justus von Liebig's og frem til vor tids forskere tak skyldig til tysk landbrugsvidenskab. Vi har igennem vor specielle form med forsøgsgårde og landbrugskonsulenter formået at gøre videnskabeligt vundne resultater tilgængelige for den almindelige landmand i et hurtigere tempo end i de fleste andre lande. Det har været med til at støtte dansk landbrugs konkurrenceevne. Det er vort håb, at »Røhsminde« på linie hermed må tjene et nyttigt formål og være til gavn for landbruget på begge sider af grænsen, så gården og det arbejde der gøres her, må stå som udtryk for dansk foretagsomhed og samtidig give udtryk

Omhyggelig kreaturpleje
er en forudsætning for fin
mælke-, smør- og kødkvalitet

»Røhsminde« med nogle af de
rationelt indrettede
avlsbygninger

for vor vilje til at være med i at udbygge det fællesskab, som Europa sikkert i stigende grad får brug for.

Grænseforeningens daværende formand, direktør Fr. Heick, der på afgørende måde havde medvirket ved løsningen af mange af de problemer, der var opstået i årene forud, sagde ved indvielsen bl. a., at han ikke fandt, at løsningen af denne opgave havde ligget uden for Grænseforeningens egentlige arbejdsområde, men det ville have været unaturligt, om man ikke havde forsøgt at få mere ud af det end det, Grænseforeningen ville være i stand til alene. At det her havde vist sig muligt at få et samarbejde igang mellem en forening med et nationalt sigte og en faglig organisation, var noget meget betydningsfuldt. Forståelsen dansk og tysk imellem er blevet betydelig bedre i de senere år. Vi kan nu sige hinanden rent ud, hvad vi mener, uden at blive uvenner, og vi håber, at »Røhsminde« må blive et led i denne udvikling. Vi har brug for hinanden på det faglige område, og her er en kontaktmulighed.

Også fra tysk side blev der udtalt, at man var overbevist om, at »Røhsminde« ville medvirke til bedre forståelse og udvidet samarbejde på det faglige område de to nationer imellem.

Rationel svineavl er en af de ting, sydslesvigske landmænd kan studere på »Røhsminde«

Det var vel ikke ligefrem nye toner i grænselandet, der kom frem ved denne lejlighed. Der siges jo meget ved sammenkomster af den art, som ikke må tillægges altfor stor betydning; men frykten for, at man fra tysk side mere havde set et dansk nationalt end et fagligt fremstød ved etableringen af »Røhsminde«, viste sig dog tildels ubegrundet. Det var tilsyneladende ikke bare velment, at man ønskede det bedst mulige samarbejde på det landbrugsfaglige område, men at man også anså »Røhsminde«, trods dens beliggenhed i en landsdel med nationale modsætninger, for at kunne medvirke hertil.

Indvielsesfesten var således særdeles vellykket, men blev for »Røhsminde-Udvalget« meget forpligtende. Fra officielt dansk landbrugs side var udtalt, at man ville drive »Røhsminde« som et mønsterlandbrug. Gården skulle være dansk landbrugs udstillingsvindue mod syd o.s.v. Med den respekt, landmanden syd for grænsen har for dansk landbrug, måtte forventningerne blive store. Her måtte blive noget at se og lære.

Der er endnu kun gået 3-4 år siden, og det er for kort en tid, når det er landbrug, det drejer sig om, til at bedømme om forventningerne er eller kan indfries. Selv i et vel-

En bugseret mejetærsker i brug
på »Røhsmide«.
Mejetærskeren vidner om dansk
landbrugsmaskinindustri
præstationsevne

»Røhsminde«s jerseykalve
er højt estimerede

drevet landbrug er der altid noget, der kan blive bedre, noget der ikke lykkes. Det har der også været på »Røhsminde«.

Salget af avlsdyr over salgsstalden, som der blev gjort et stort arbejde for de første par år, viste sig ikke at blive til det, man havde håbet. Det var ikke manglende interesse for at købe, men da dyrene blev indført med videre salg for øje, kunne man ikke få dem toldfri over grænsen, mens landmænd, der købte direkte i Danmark, i de fleste tilfælde kunne slippe for denne afgift.

De 80 ha, der tilhører gården, ligger spredt, som det er almindeligt syd for grænsen, hvor gårdene ofte ligger samlet i landsbyer. Jorden er af meget forskellig beskaffenhed. Ca. 30 ha er lave arealer – tildels afgravet mose – resten sandmuldet, delvis stenet jord med vandlidende arealer imellem. Med heste og lettere maskiner havde det hidtil været muligt at klare bearbejdningen nogenlunde. De tunge traktorer og redskaber, der nu tages i anvendelse, kom til at falde sammen med en årrække med over normal nedbør og afslørede, at et omfattende dræningsarbejde var nødvendigt. Ved »Det danske Hedeselskabs« hjælp er en stor del af dette arbejde blevet eller er ved at blive gennemført. Den dybere jordbehandling, som

traktorredskaberne giver mulighed for, har bragt adskillige tons sten frem, som har givet meget ekstra arbejde. Dette kun for at forklare, at selv uden fejl fra den daglige ledelse, må der en overgangstid til, før en gård som »Røhsminde« kan være i mønstergyldig stand overalt.

Gårdens besætning har i de forløbne år givet en stor ydelse og har i den nye velholdte stald taget sig godt ud. De mange tusinde besøgende, som »Røhsminde« har haft og som hovedsagelig har set på bygninger og besætning, vil sikkert sige, at dette kan dansk landbrug godt være bekendt at kalde et udstillingsvindue. De mest kyndige vil dog nok kunne se, at man også her kun er på vej. Der mangler endnu noget i, at de to racer bliver helt tilfredsstillende repræsenteret gennem besætningen på »Røhsminde«. Der skal udføres et avlsarbejde over en årrække, før der ud af en sammenkøbt besætning kan forventes den ensartethed, som gerne ønskes, når det er en udstilling, det drejer sig om. Da dertil kommer, at besætningen af hensyn til gårdens økonomi skal forøges til omkring 80 køer, vil der yderligere gå tid, før en sortering kan foretages. Tiltrods for de små mangler på dette område er der ingen tvivl om, at besætningen har virket som reklame for dan-

Bestyrer Karl Riis-Olsen
på en af gårdens traktorer

I mælkerummet på »Røhsminde«
demonstreres moderne danske
malkemaskinanlæg m. v.

ske avlsdyr, og mange kvægavlere er efter besøg på »Røhsminde« rejst til Danmark for at købe.

»Røhsminde« er ofte sammen med højskolen blevet faste programpunkter for danske foreninger og

skoler, som besøger Sydslesvig. Landbrugets problemer i Tyskland og forholdene indenfor fællesmarkedet er ved disse lejligheder blevet drøftet, og besøgende sydfra er blevet orienteret om dansk landbrug.

De danske landboforeninger i Sydslesvig har benyttet de ideelle forhold til afholdelse af malkekursus og pløjekonkurrencer og har gennemført forsøg af forskellig art. De gode muligheder for afslutning af kurser, stald- og markvandring på højskolen medvirker til i stigende grad at inddrage »Røhsminde« i landboforeningernes arbejde.

Ved direkte henvendelse til landbrugsministeren i Kiel er det lykkedes »Røhsminde«-Udvalget at blive godkendt som forpagter af gården. Dette er en undtagelse fra de almindeligt gældende regler om, at der kun godkendes enkeltpersoner, og at vedkommende skal bo på gården. Derved er Meta Røh bleven fritaget for en hel del af det ansvar, der ellers fortsat havde hvilet på hende.

Gården er anerkendt som lærested for unge under »Det kgl. danske Landhusholdningsselskab«, og man arbejder på at opnå den samme anerkendelse fra Landbrugskammeret i Kiel.

»Røhsminde-Udvalget« er stort set forblevet uændret i årene, der er gået. Ud fra den betragtning, at den daglige ledelse på gården skal have den nærmest mulige kontakt med udvalgets formand, har man bedt forstander Hardy Knudsen, Statens forsøgsstation i St. Jyndevad, overtage denne post. Den korte afstand

hertil, Hardy Knudsens store interesse for såvel faglige som nationale problemer i grænselandet og hans erfaringer som leder af en forsøgsstation er for »Røhsminde« af stor betydning. Udvalgets øvrige medlemmer er for Grænseforeningen gdr. Anders Hørlyck, Skodborg, gdr. Jens Sørup, Rurup, og forstander Karlskov Jensen, Gråsten Landbrugsskole. For Danhørs er det propr. Ole Olesen, Agernæs, gdr. Mads Thuesen, Anslet, og gdr. Johs. Rosager, Vejstrup. Som sekretær for udvalget virker kontorchef Gunnar Stisen, Danhørs, Axelborg.

Den daglige ledelse på gården havde Jørgen Lycke fra juli 1959 til maj 1964, derefter Svend Aage Lund til marts 1967, og fra denne dato er den overtaget af Karl Riis-Olsen. Foruden bestyrerfamilien og en gift fodermester er der fire unge medhjælpere på gården, der dels kommer fra Danmark og dels fra Sydslesvig.

Det er endnu for tidligt at bedømme »Røhsminde«s betydning. Meget vil afhænge af det daglige arbejde på gården og af den indsats, der gøres af udvalget og de organisationer det repræsenterer, men også og måske ikke mindst af, om dansk landbrug får sådanne kår, at det også fremover er herfra fremskridt og nyt kan hentes på det faglige område.

**Grænseforeningens
årbog 1968:**

NORDISK I SYDSLESVIG

Tekst industriafsnittet: Poul Melgaard

Tekst landbrugsafsnittet: Aage Sørensen

Billeder: Henri Prien og Johs. Vestergaard

Redaktion: Tage Mortensen

**Redaktionsudvalg: E. Friehling,
Johs. Hoffmeyer, Ole Bjørn Kraft,
O. M. Olesen**

Lay-out: Frank Bøgh

Tryk: Nielsen & Møller, Roskilde

Copyright: Grænseforeningen

**Interiør fra
den største nordisk ejede
virksomhed i Sydslesvig,
Danfoss i Flensborg**

